

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора, дійсного члена (академіка) НАПН України
Цехмістера Ярослава Володимировича
на дисертацію Остраус Юлії Михайлівни
«Педагогічні умови формування професійно-комунікативної
культури майбутніх сімейних лікарів»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність обраної теми. В умовах євроінтеграції та утвердження демократичних принципів в системі охорони здоров'я України актуальною стає необхідність підвищення якості професійної підготовки медичних кадрів. У зв'язку з формуванням нової системи надання первинної медико-санітарної допомоги підвищуються суспільні вимоги до сімейних лікарів завданням яких є забезпечення належної доступності та якості первинної медичної допомоги населенню, надання кваліфікованих рекомендації щодо здоров'язбереження.

Незаперечним є факт, що якість взаємодії між сімейним лікарем та пацієнтом під час надання первинної медичної допомоги залежить від ефективної професійної комунікації. Налагоджена комунікація між лікарем та пацієнтом дозволяє досягти вищих показників задоволення медичною допомогою, точнішого дотримання призначень, зокрема щодо застосування лікарських засобів, нижчої ймовірності помилок у процесі лікування. Якість комунікації впливає також на емоційний стан пацієнта, його довіру до лікаря. Отже, в сучасній медичній освіті актуалізується проблема підготовки майбутніх сімейних лікарів до професійної комунікації та формування їхньої професійно-комунікативної культури. У цьому контексті дослідження Остраус Юлії Михайлівни є соціально значущим та відповідає вимогам сьогодення.

Автор дисертації досить переконливо обґрунтувала актуальність обраної теми. Варто погодитися з автором у тому, що професійно-комунікативна культура сімейного лікаря є необхідною умовою результативної взаємодії всіх учасників лікувально-діагностичного процесу й допомагає досягти успіху у наданні медичної допомоги.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечується ґрунтовним оглядом наукової літератури з теми дисертації. Джерельна база дослідження заслуговує на позитивне схвалення, оскільки автором було проаналізовано значну кількість наукових праць українських та зарубіжних дослідників, використано відповідні нормативно-правові акти, вивчено галузеві стандарти вищої освіти, робочі навчальні плани українських і зарубіжних закладів вищої освіти.

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечена використанням комплексу методів і методик, які адекватні меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження; формуванням репрезентативної вибірки, використанням методів математичної статистики, що доводять не випадковість одержаних даних.

Досить широкою є експериментальна база дослідження, котра охоплювала чотири заклади вищої медичної освіти різних областей України. До участі в експерименті було залучено 584 студенти та 30 викладачів. Результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, Української медичної стоматологічної академії, Харківського національного медичного університету.

Значно посилює обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, широка апробація результатів дослідження. Автор представила основні положення своєї роботи на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Зв'язок теми з планами відповідних галузей науки. Варто наголосити, що дослідження Остраус Ю. М виконано в межах наукової теми «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (номер державної реєстрації – 0115U002571) Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Воно також відповідає науковій проблематиці кафедри іноземних мов з курсом латинської мови та медичної

термінології Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова «Підготовка студентів медичного університету до іншомовної фахової комунікації» (протокол № 10 від 3 квітня 2014 р.).

Тему кандидатської дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 27 лютого 2013 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол №2 від 25 лютого 2014 р.).

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів (засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу; забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу; формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання); виокремлено компоненти професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, визначено критерії, показники та рівні її сформованості; розроблено педагогічну модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Уточнено сутність понять «професійна комунікація сімейного лікаря» та «професійно-комунікативна культура майбутніх сімейних лікарів». Набули подальшого розвитку сучасні форми і методи навчання, спрямовані на формування професійно-комунікативної культури студентів-медиків.

Практичне значення одержаних результатів є вагомим і визначається тим, що теоретичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних пропозицій та рекомендацій: підібрано діагностичний інструментарій для моніторингу сформованості професійно-комунікативної культури студентів-медиків; розроблено методику реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі фахової підготовки та навчально-методичні матеріали професійно-

комунікативного змісту; створено інформаційно-освітній блог викладача, що висвітлює проблему професійно-комунікативної культури лікаря; розроблено методичні вказівки та завдання з формування професійно-комунікативних умінь майбутніх лікарів.

Найбільш суттєві наукові результати дисертації:

1. На високому науковому рівні на основі ретельного та різнобічного вивчення наукової літератури автором проаналізовано зміст ключових понять дослідження – «культура», «спілкування», «комунікація», «професійна комунікація сімейного лікаря», «професійно-комунікативна культура майбутніх сімейних лікарів».

Поняття комунікації розглядається автором як взаємодія між людьми, під час якої відбувається обмін досвідом, уявленнями, ідеями, інтересами, настроями, установками та почуттями, формується ставлення до одержаної інформації. Професійну комунікацію сімейного лікаря Юлія Михайлівна тлумачить як зумовлений професійно-виробничою ситуацією процес установлення та підтримання контактів, що реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів комунікації і має на меті обмін професійно-орієнтованою інформацією, управління й регулювання процесом комунікативної взаємодії у професійній діяльності сімейного лікаря.

Не викликають заперечень, визначені автором характерні особливості професійної комунікації лікаря: інтенсивність, встановлення контактів з різноманітними категоріями людей, необхідність проявляти співчуття, важливе значення морально-етичних та психологічних аспектів, суттєвий вплив негативних факторів, значна кількість нетипових комунікативних завдань, вагома роль невербальних комунікативних сигналів.

Автор визначає професійно-комунікативну культуру майбутніх сімейних лікарів як складне динамічне особистісне утворення, що охоплює систему цінностей, спеціальних комунікативних знань та вмінь, особистісних якостей, взірців поведінки, норм і правил здійснення професійної комунікативної

діяльності, котрі пов'язані зі специфікою професії й забезпечують високу ефективність професійної взаємодії сімейних лікарів.

2. Науково обґрунтованою є визначена автором структура досліджуваного явища, в якому виокремлено мотиваційний, особистісно-ціннісний, когнітивний та практично-діяльнісний компоненти. Чітко та науково доцільно виокремлено критерії, показники та рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

До показників мотиваційного критерію віднесено мотивацію успіху, мотивацію вибору професії, прагнення до професійного самовдосконалення. Особистісно-ціннісний критерій характеризується показниками комунікативні якості (комунікабельність, емпатійність, рефлексивність, урівноваженість, доброзичливість), гуманістичні ціннісні орієнтації (життя, доброта, любов до ближнього, співчуття, справедливість, совість, повага до людської гідності), професійні ціннісні орієнтації (милосердя, доброзичливість, вимогливість, колегіальність, професійна репутація, любов до медичної професії, професійне достоїнство). Когнітивний критерій розкривається такими показниками як мовна компетенція, комунікативні знання, етичні та етикетні знання. Показниками практично-діяльнісного критерію було визначено вміння сприймати комунікативні сигнали, вміння виробляти комунікативні сигнали, вміння вести бесіду.

3. Автором здійснено ретельний моніторинг розвитку професійно-комунікативної культури студентів-медиків, для чого було відібрано ефективний діагностичний інструментарій, що дозволяє різнобічно оцінити сформованість досліджуваного явища.

Результатами констатувального експерименту встановлено, що значна кількість студентів контрольних та експериментальних груп (40% та 50% відповідно) має низький рівень сформованості професійно-комунікативної культури. Тому автором був зроблений логічний висновок про необхідність обґрунтування педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів та їх експериментальної перевірки

4. Значним внеском дисертантки у розв'язання проблеми дослідження вважаємо розробку моделі формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, яка є інформативною, системною та логічною. Модель складається з чотирьох блоків, що комплексно відображають мету, завдання, принципи та методологічні засади змодельованого процесу, компоненти змісту освіти, педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури студентів та методи їх реалізації.

5. Особливої теоретичної значущості надає дисертації обґрунтування педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, до яких віднесено: засвоєння студентами професійних цінностей під час реалізації аксіологічного підходу; забезпечення когнітивної складової професійно-комунікативної культури засобами інформаційно-освітнього блогу; формування комунікативних умінь майбутніх сімейних лікарів у процесі застосування діалогових технологій навчання.

6. Позитивно слід оцінити розроблену автором методику реалізації педагогічних умов формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Методика реалізації першої педагогічної умови включала в себе етапи, що відповідають етапам формування ціннісних орієнтацій особистості: ознайомлення особистості з цінністю професійної діяльності; сприйняття та усвідомлення професійної цінності; засвоєння цінності та прояв її у поведінці майбутнього фахівця. Практичне втілення кожного етапу відбувалося за допомогою включення до навчального матеріалу дисципліни «Іноземна мова» ціннісно-орієнтованих текстів, аналізу та обговорення професійних комунікативних ситуацій, організації дискусій, виконання індивідуальних творчих завдань. З метою реалізації другої педагогічної умови автором розроблено англомовний інформаційно-освітній блог, присвячений проблемі професійно-комунікативної культури лікарів. Реалізація третьої педагогічної умови здійснювалася завдяки використанню таких методів діалогової технології навчання: евристична бесіда, діалог, спільний проект, мозковий штурм, рольова гра, дискусія, проблемні завдання.

7. Важливим підтвердженням ефективності запропонованих педагогічних умов та моделі формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів є її позитивна динаміка в учасників експериментальної групи. Зокрема, кількість студентів з низьким рівнем сформованості досліджуваного явища в експериментальній групі зменшилася на 32%, в той час як кількість студентів з високим рівнем – збільшилася на 35% (порівняно з відповідними показниками в контрольній групі 1% та 5%).

Повнота викладу результатів в опублікованих працях. Основні результати дослідження опубліковано у 27 наукових працях. Із них – 7 статей у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях, 16 публікацій у матеріалах конференцій, 1 – розділ в навчальному посібнику, 1 – методичні рекомендації.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Ознайомлення з текстом автореферату дисертації Ю. М. Остраус дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням він відповідає вимогам. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки проведеного дослідження. Текст автореферату є ідентичним змісту і структурі кандидатської дисертації, дає досить повне уявлення про її специфіку та одержані результати наукового пошуку.

Побажання та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, наукове та практичне значення одержаних результатів, вважаємо за необхідне висловити окремі побажання та зауваження, що виникли в процесі його аналізу.

1. У підрозділі 1.3 автором доведено, що значна кількість студентів-медиків має низький рівень сформованості професійно-комунікативної культури за традиційних умов професійної підготовки. На наш погляд, варто було б схарактеризувати чинники, що негативно впливають на формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі навчання в закладах вищої медичної освіти.

2.У підрозділі 2.1 запропоновано авторську модель формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, яку ми у цілому схвалюємо, вважаємо її інформативною та логічно побудованою. Проте у ній доречно було б представити не тільки педагогічні умови, але й етапи формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, котрі детально описані в тексті дисертації (підготовчо-мотиваційний, професійно-особистісний, теоретико-практичний) і передбачають певний порядок реалізації педагогічних умов.

3.На нашу думку, ґрунтовність проведеної роботи можна було б посилити завдяки детальнішому опису принципів проведення експертного оцінювання та його результатів.

4.В Додатку Ц дисертації подано результати аналізу зарубіжного досвіду підготовки майбутніх лікарів до професійної комунікації. Цей матеріал чітко та ґрунтовно висвітлює підходи до вирішення означеної проблеми у провідних закладах вищої медичної освіти країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. На наш погляд, в тексті роботи слід було б ширше представити досвід інших країн і виокремити прогресивні ідеї, що можуть бути використані в Україні під час формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

5.На нашу думку, в роботі бажано було б звернути увагу на особливості комунікації сімейних лікарів з іншими фахівцями сфери охорони здоров'я.

Слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання не зменшують наукову значущість дисертаційного дослідження Ю. М. Остраус та не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Аналіз дисертації, автореферату й опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Остраус Юлії Михайлівни «Педагогічні умови формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі одержано нові науково

обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення актуального наукового завдання.

Кандидатська дисертація Остраус Ю. М. відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Остраус Юлія Михайлівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

**доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
директор Українського медичного ліцею
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця**

Я. В. Цехмістер